

Izlaganje sa znanstvenog skupa

322

329.3:28

261.7

Kršćansko shvaćanje politike - odnos Crkve i države

MILJENKO ŽAGAR*

Sažetak

Autor definira pojmove crkve, politike i države u tradiciji katoličkog kršćanstva. Crkva je određena kao zajednica vjernika, koja je izrazito deklerikalizirana nakon 2. Vatikanskog koncila. Politika je razumljena kao javno djelovanje u funkciji ostvarivanja općeg dobra u političkoj zajednici, koja je širi pojam od države. Država odnosno javna vlast samo je organ političke zajednice u funkciji općeg dobra. Takvo određenje suprotno je totalitarnim shvaćanjima države kao samosvrhe nadređene političkoj zajednici i društvu. Temeljno kršćansko ishodište razumijevanja odnosa Crkve i države jest ljudska osoba i njezina savjest. Crkva je nezavisna od države, ali u svome djelovanju ima i neke svjetovne funkcije: štiti dostojanstvo osobe, učvršćuje solidarnu povezanost društva i daje smisao svakidašnjem ljudskom djelovanju. Neovisno o svom djelovanju u društvu, Crkva prihvaća slobodan osobni politički angažman vjernika i njihovih skupina.

U samom naslovu ovog referata tri su pojma koja su u međusobnom suodnosu i značenje kojih treba precizirati.

U prvom redu, potrebno je rasvijetliti sintagmu odnosa *kršćana i politike*. O tome se temeljito i iscrpno izjasnio Drugi vatikanski sabor u konstitucijama: dogmatskoj, o Crkvi "Lumen gentium" (Svjetlo naroda), i pastoralnoj, o Crkvi u suvremenom svijetu "Gaudium et spes" (Radost i nada).

Najprije je Koncil "deklerikalizirao" pojam Crkve, ustaljen u mnogim dotadašnjim shvaćanjima, ističući da Crkvu ne čine samo hijerarhizirani članovi službene Crkve već da je to *populus Dei*, narod Božji. U tom smislu se Crkva ne smije dijeliti na dva dijela, kler i vjernike, kao subjekt i objekt, pri čemu bi vjernici bili objekt djelovanja klera kao subjekta. Naprotiv, čitava zajednica (što etimološki znači grčki pojam eklezija, odnosno Crkva) zajednički, s podijeljenim ulogama, ostvaruje svoje poslanje u svijetu. Pri tome valja razlikovati ono što čini službeno vodstvo Crkve od onoga što čine pojedinci ili skupine unutar zajednice Crkve u svoje ime, u skladu sa svojom kršćanski oblikovanom savješću i sviješću.

Drugi dio sintagme, *politiku*, također treba definirati. Izvorni pojam "polis, politikos", označava svako javno djelovanje u polisu, gradu ili državi, bilo pojedinca bilo političke zajednice. Politika ili političko djelova-

*Miljenko Žagar, veleposlanik Republike Hrvatske u Sloveniji.

nje ne znači, dakle, isključivo nastojanje ili borbu za osvajanje vlasti. Koncil je u drugom dijelu četvrtoga poglavlja konstitucije "Radost i nada" istaknuo da pojam politike i političkog djelovanja nije u funkciji osvajanja vlasti, već u funkciji ostvarivanja općeg dobra. Zato Koncil ne raspravlja najprije o pojmu državne vlasti, već o pojmu političke zajednice.

Politička zajednica, koja je širi pojam od države, kako to dubokoumno obrazlaže Jacques Maritain u svojoj knjizi *Čovjek i država*, najšira je zajednica ljudi, u kojoj se najbolje ostvaruje opće dobro koje u sebi ima dinamičan karakter i odvija se u vremenu prema konkretnim potrebama i mogućnostima. Ono se sastoji u sveukupnosti društvenih uvjeta koji omogućuju i pomažu da pojedini ljudi, obitelji, ljudske skupine mogu ostvariti svoj puni razvitak. Javna vlast je potrebna da osigura takav skladan razvitak općeg dobra u političkoj zajednici. Javna vlast je, prema tome, u funkciji političke zajednice i njezinoga općega dobra; ona je njihov organ, a ne obratno. Stoga politika i političko djelovanje ne mogu biti monopol samo javne vlasti. Svi su građani, pojedinačno ili u pojedinim grupama, odnosno strankama, po sebi subjekti političkog djelovanja. Zato vlast ne bi radila u interesu općeg dobra i političke zajednice (dakle, svih svojih građana) ako bi ignorirala druge političke i društvene snage. Vlast treba osigurati mogućnost da svatko pridonese svoj prilog, kako bi se ostvario optimum općeg dobra. Moguće je, naime, da pojedinci ili skupine uopće nemaju nikakvih apetita za vlašću i ne žele je, ali im je jako stalo i mogu imati velik politički utjecaj da se opće dobro unapređuje. U taj kontekst treba staviti političko djelovanje Crkve kao ustanove, te mnogih skupina i pojedinaca unutar nje.

Drugi pojam koji treba pojasniti jest *Crkva* kao organizirana zajednica. Koncil ističe da se Crkva kao organizirana zajednica ne smije, ni s obzirom na službu ni svoje kompetencije, poistovjećivati s političkom zajednicom. Crkva nije vezana ni uz koji politički oblik. Politička zajednica i Crkva nezavisne su i autonomne svaka na svom području, iako obje stoje u službi osobnoga i društvenog poziva jednih te istih ljudi. Radi toga je među njima potrebna suradnja. Svaka od njih treba djelovati u skladu sa svojim ciljevima, svojom naravi i tome prilagođenim sredstvima. Crkva se ponajprije oslanja na Božju snagu, a ne na sredstva koja su svojstvena političkoj zajednici, odnosno državi.

Povijest nas uči, još od Konstantinova vremena do naših dana, da miješanje tih uloga na kraju bude loše i za Crkvu i za državu.

Crkva ima pravo i dužnost da vrši svoju misiju u skladu s Božjom objavom, da daje svoj moralni sud i o stvarima koje se tiču dobrobiti političke zajednice. Ona ne smije imati pretenzija za osvajanjem političke vlasti, ali joj je dužnost, u interesu općeg dobra i temeljnih prava ljudske osobe, javno nastupati i izreći svoja stajališta i u političkom području. Ona se ne može odreći dužnosti da bude javna i hrabra zaštitnica temeljnih čovjekovih prava, pa makar se morala sukobiti s trenutnim nositeljima političke vlasti. Ona ne smije težiti preuzimanju obavljanja poslova državne vlasti, ali nastupa kao vidljiva savjest u interesu političke zajednice.

Druga je stvar angažiranje pojedinaca ili skupina vjernika. Njih Koncil potiče da preuzmu svoj dio odgovornosti za boljitak društvene i političke zajednice. Koncil o tome izričito kaže: "Svi kršćani moraju biti svjesni da oni imaju u političkoj zajednici svoj poseban poziv: oni moraju biti

drugima kao primjer, razvijajući u sebi smisao za odgovornost i za predanost općem dobru. To mora ići k tome da činjenicama pokažu da je moguće dovesti u sklad autoritet i slobodu, osobno inicijativu i solidnost svega društvenog tijela, prikladno jedinstvo i korisnu raznolikost. Moraju priznati opravdanu mnogostrukost i različnost u mišljenjima kako da se uredi vremeniti ljudski odnosi i poštivati građane koji na častan način, također kao grupa, brane svoje posebno gledanje na stvari."

Treći pojam, *država*, koristi se kao sinonim za političko tijelo, odnosno kao političku zajednicu. Već je rečeno da je država uži pojam od političkog tijela pa je njihov odnos kao dijela prema cjelini. To posebice vrijedi za našu političku stvarnost, gdje država ne iscrpljuje širinu sadržaja političke zajednice. Ovdje će se ipak koristiti pojam država. Za potporu toj tvrdnji naveo bih širi citat iz navedenog djela J. Maritaina, koji glasi: "Država je samo onaj dio političkog tijela kojemu je posebna svrha podržavanje zakona, promicanje zajedničkog probitka i javnog reda te upravljanje javnim poslovima. Država je dio specijaliziran radi cjeline... Država nije utjelovljenje ideje, kako je to vjerovao Hegel, država nije ni vrsta kolektivnog natčovjeka: država je samo organ osposobljen za upotrebu vlasti i prisile, a sastoji se od stručnjaka ili specijalista zaduženih za javni red i opće dobro; to je oruđe u službi čovjeka. Potčiniti čovjeka tome oruđu politička je perversija. Ljudska osoba, kao pojedinac, radi političkog je tijela, a političko je tijelo radi ljudske osobe kao osobe. No, čovjek ni u kojem smislu nije radi države, država je radi čovjeka."

Država je, dakle, dio ili oruđe političkog tijela te je ona podređena tome tijelu i dodijeljena joj je viša vlast, ali ne zbog njezina prava i radi njezine koristi, već radi općeg dobra i u skladu s njegovim zahtjevima. Ovakav stav prema državi suprotan je pojmu despotske države koja se temelji na apsolutističkoj teoriji. Po toj teoriji, država bi bila nadređena političkom tijelu, apsorбирала bi ga. Naime, činjenica je da sve što je veliko i moćno nagoni teži da pređe svoje granice: vlast teži povećanju vlasti, državni aparat proširenju, vrhovni zakonski i upravni aparat samovlađu i birokraciji – on bi htio da se ne smatra sredstvom, već ciljem. Time bi se država hipostatizirala i prigrabila apsolutnu suverenost, kao neko vlasništvo ili temeljno pravo. Na taj način bi se ugrozili temelji demokracije i otvorio put apsolutiziranju države te stvaranju despotskih država i totalitarnih režima. O tome Jacques Maritain kaže: "Nadolaskom totalitarnih režima i filozofije te su se najgore virtualnosti oslobodile, odnosno obistinile. Država, preobražena u apsolut, pokazala je svoje pravo lice. Naše je doba imalo povlasticu da vidi etatistički totalitarizam, utemeljen na rasi u njemačkom nacizmu, na naciji u talijanskom fašizmu i na gospodarskoj zajednici u ruskom komunizmu." Takva je teorija o naciji i cijelome jednom narodu u jednoj državi urodila ovim našim groznim ekspanzionističkim, imperijalističkim, hegemonističkim velikosrpskim nasrtajem na slobodoljubive narode, odnosno političke zajednice Slovenije, Hrvatske te Bosne i Hercegovine.

U skladu s tim treba promatrati i odnos između Crkve i države. To su dva različita entiteta, ali kao dvije tračnice po kojima vozi humani vlak čovječanstva trebaju ići zajedno na korist čovjeka, koji u isto vrijeme može biti građanin i vjernik. Pojava kršćanstva označuje prijelomnu crtu kad je religija nadomjestila vjeru i pokušala se oteti iz državnih ruku. Time su popucali zemaljski nacionalni okviri, u kojima duhovno bijaše utamničeno.

Pri tome se u svoj punoći očitovala univerzalnost duhovnog područja s njegovim povijesnim i eshatološkim oslobodenjem. Iako je tijekom povijesti bilo pokušaja simbioze između Crkve i države, kad se pojam kršćanina poistovjećivao s građaninom, a pojam kršćanstva s društvom, Drugi vatikanski sabor stvari je teoretski stavio u prave okvire. Nadamo se da se više neće ponoviti vrijeme pape Grgura VII. ili Bonifacija VIII. i njihovi sukobi sa svjetovnim vladarima, kad je u katoličkim državama dolazilo do sudara između sacerdotiuma i imperiuma. Evandeoski je zahtjev da se razlikuje božje od careva, ali se ne bi smio ponoviti povijesni promašaj da se Bog i evandeoske vrijednosti protjeraju iz sfera društvenoga i političkoga života te naposljetku odbace kao nepotrebni društveni balast. Danas smo, nažalost, svjedoci te tragične ateističke zablude, a plodove smo imali prilike iskusiti u teokratskom ateizmu komunističke države.

Naše doba nije sakralno, već profano ili svjetovno. Suradnja između Crkve i države ne temelji se na jedinstvu političko-religioznog tijela, što bijaše respublica christiana u srednjem vijeku, već na jedinstvu ljudske osobe koja je istodobno član političkog tijela i član Crkve, s dvostrukim svojstvom građanina i vjernika. Odnos između Crkve i države temelji se, dakle, na odvojenosti političke od duhovne vlasti, na jednakosti svih članova političkog tijela, slobodi pojedinačne savjesti te zajedničkoj svijesti da je ljudska osoba i njezina savjest ono uporište gdje se ostvaruje najsa-držajni dio čovjekovih najdubljih težnji; središte i os oko koje se trebaju usredotočiti vitalne snage i najbolji sadržaji što ih čovjeku može ponuditi Crkva iz svoje bogate riznice – spasonosne poruke i najbudriji dometi demokratske političke zajednice. U Kontribuciji “Radost i nada” to je rečeno sljedećim riječima: “Crkva ima cilj koji je spasiteljski i eshatološki, koji se može potpunoma postići samo u budućem vijeku... Ona ujedno hoda zajedno s čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu, ona je kao kvasac i tako reći duša ljudskog društva...”

Koncil upozorava da se to uzajamno prožimanje zemaljskoga i nebeskog grada, što je kriterij ljudske povijesti, usredotočuje u živog, konkretiziranoj i vidljivoj zajednici Crkve koja pomoću svojih pojedinih članova i čitave svoje zajednice može mnogo pridonijeti da obitelj i njezinu povijest učini čovječnijom. Ona to postiže uzdižući dostojanstvo ljudske osobe, učvršćujući povezanost ljudskog društva te dajući dublji smisao i uzvišenije značenje svakidašnjem ljudskom djelovanju. Ta uloga Crkve ne bi se ni u kom slučaju smjela nazvati opijumom za narod, kako bi vlastodršci lakše njime vladali, već melemom i lijekom ljudskoj duši, odnosno čovjeku. Jer, bez obzira na to kako riječ čovjek zvučala gordo, on je ipak kontingentno, a to znači slabo, duhovno i tjelesno ranjivo i propadljivo biće, koje i traži temeljni smisao svojoj egzistenciji i zadovoljavajuće odgovore svojim nemirima i tjeskobama, a koje nudi evandeoska poruka spasenja. Misija Crkve nije ni političkog, ni ekonomskog, ni socijalnog reda, već religioznoga. No, upravo iz toga njezinog poslanja izvire zadaci, svjetlo i sile koje mogu poslužiti da se ljudska zajednica izgradi i učvrsti po Božjem zakonu, te promiču djela koja mogu služiti svima. “Snaga koju Crkva može unijeti u današnje ljudsko društvo jest ona vjera i ljubav koja se oživotvoruje, a ne neko izvanjsko gospodarstvo i vladanje koje bi se vršilo čisto ljudskim sredstvima”. Jedino Crkva od države traži istinsku slobodu da može izvršiti to svoje poslanje te da država, bez obzira na svoj oblik, poštuje osnovna prava ljudske osobe, obitelji i priznaje zahtjeve općeg dobra. Koncil izričito

potiče kršćane da se vesele što, po uzoru na Krista koji je provodio život radnika, mogu sve svoje zemaljske djelatnosti obavljati tako da ljudska, obiteljska, profesionalna, znanstvena ili tehnička nastojanja ujedine u životnu sintezu s religioznim vrednotama, po čijem se uzvišenom vodstvu sve upravlja na slavu Božju. Slava Božja u krajnjoj je konzekvenciji ljudsko oslobođenje i konačna sreća. A uloga je Crkve i države da svaka prema svojim svrsishodnim sredstvima, svaka na svome području, u svojoj slobodi djelovanja, i istinskoj suradnji, bez međusobnog nadmudrivanja kako bi jedna vladala drugom, pomognu da se neprestano ostvaruje cjelovit humanizam, u kojemu će osoba građanina i vjernika doživjeti svoje ispunjenje i procvat u vremenu i vječnosti.

Miljenko Žagar

*CHRISTIAN UNDERSTANDING OF POLITICS —
THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHURCH AND THE STATE*

Summary

The author defines the concepts of church, politics and state within the framework of Catholicism. The church is defined as a community of believers, radically de-clericalized following the II Vatican Council. Politics is viewed as public activity with a view to achieving common good within a political community, which is a broader concept than a state. The state or public authority are but agents of political communities in the service of common good. Such a definition is diametrically opposite to the totalitarian views of the state as a self-purposeful entity superimposed to political communities and societies. The Christian foundation for understanding the relationship between the Church and the state is an individual and his/her conscience. The church is independent of the state but within its field of competences nevertheless includes certain secular functions: it protects the dignity of man, strengthens social solidarity and gives meaning to ordinary human existence. Regardless of its role in a society, the Church has given the nod to a discretionary participation (individual and collective) of the faithful in politics.